

*Навчально-методичні
матеріали*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Методичні рекомендації до самостійної роботи
для студентів денної форми навчання*

**м. Івано-Франківськ
2025 рік**

Затверджено на засіданні кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Карпатський національний університет ім. В. Стефаника» протоколом № 1 від 25 серпня 2025 року

Федорончук А. В. Місцеве самоврядування в Україні. Методичні рекомендації до самостійної роботи для студентів денної форми навчання/ Федорончук Андрій Володимирович. – Івано-Франківськ: Юридичний інститут ДВНЗ «Карпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2025 – 30 с.

Методичні рекомендації розроблені на основі навчального плану навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Карпатський національний університет ім. В. Стефаника» і призначені для самостійної роботи студентів денної форми навчання із курсу «Місцеве самоврядування в Україні». У методичних рекомендаціях коротко охарактеризовані теми, що виносяться студентам на самостійне вивчення. Окрім того, визначені найважливіші питання для опанування та обговорення та тести. До кожної теми поданий перелік літератури та нормативно-правових актів.

Методичні рекомендації призначені для студентів, аспірантів, науковців, викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Змістовий модуль 1. «Загальні засади місцевого самоврядування в Україні»	
Заняття №1. Тема 1. Історико–теоретичні засади місцевого самоврядування.....	5
Заняття №2. Тема 2. Форми участі населення у здійсненні місцевого самоврядування в Україні	8
Змістовий модуль 2. «Правовий статус суб'єктів системи місцевого самоврядування в Україні»	
Заняття № 3. Тема 3. Порядок формування і організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування.....	10
Заняття №4. Тема 4. Повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.....	12
Заняття №5. Тема 5. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування.....	14
Заняття №6. Тема 6. Гарантії участі громадян України у здійсненні місцевого самоврядування та юридична відповідальність за порушення законодавства про місцеве самоврядування.....	17
ТЕСТИ.....	19
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО КУРСУ.....	23
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ДО КУРСУ.....	28
ВЕБ-РЕСУРСИ ДО КУРСУ.....	30

ВСТУП

Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчання виступає основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Під самостійною роботою розуміють різні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, яка здійснюється ними під час аудиторних і позааудиторних занять, чи вдома без безпосередньої участі викладача.

Вивчення навчальної дисципліни «Місцеве самоврядування в Україні» є важливою складовою професійної підготовки юриста, оскільки він повинен володіти знаннями щодо конституційно-правових засад становлення інституту місцевого самоврядування в Україні; порядку формування органів місцевого самоврядування, організації їх роботи; системи гарантій та відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування; особливостей функціонування інституту місцевого самоврядування після отримання незалежності та при розбудові сучасної системи місцевого самоврядування в Україні. Важливою складовою при підготовці сучасного правника під час самостійного вивчення навчальної дисципліни є освоєння та розвиток вміння щодо застосування законодавства про місцеве самоврядування у конкретних ситуаціях, тобто набуття студентом необхідних практичних навичок.

Самостійна робота з даної дисципліни передбачає опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; виконання домашніх завдань; підготовка до семінарських, практичних занять; підготовка до контрольних робіт; розв'язання і письмове оформлення практичних, методичних, термінологічних, тестових завдань; виконання індивідуальних завдань; написання рефератів, наукових статей, наукових доповідей, підготовка тез наукових доповідей, участь у студентських науково-практичних конференціях тощо.

Зважаючи на визначений навчальним планом напрямку підготовки «правознавство» навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» обсяг та розподіл годин аудиторної і самостійної роботи з навчальної дисципліни «Місцеве самоврядування в Україні» і фактичний обсяг матеріалу курсу, самостійна робота студентів охоплює великий обсяг програмового матеріалу. Представлені методичні рекомендації покликані полегшити вивчення тем курсу «Місцеве самоврядування в Україні». У методичних рекомендаціях поданий зміст тем курсу, які виносяться на самостійне опрацювання, переліки питань для перевірки знань по цих темах, типові до тих, які будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю, а також перелік спеціальної літератури та розширений перелік нормативно-правових актів.

ТЕМА І. ІСТОРИКО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основні теорії місцевого самоврядування.
2. Яке вчення вважають ідейною основою місцевого самоврядування?
3. Охарактеризуйте громадівську теорію місцевого самоврядування.
5. Дайте визначення державницької теорії місцевого самоврядування.
8. Назвіть основні характеристики теорії муніципального дуалізму.
9. Для яких країн є характерними громадівська, державницька та змішана теорії місцевого самоврядування?
10. Назвіть основні моделі територіальної організації влади.
11. Дайте загальну характеристику англосаксонської моделі місцевого самоврядування.
12. Які існують основні ознаки англосаксонської моделі місцевого самоврядування?
13. Назвіть відмінності між системами організації місцевого самоврядування США та Великобританії.
14. У яких країнах (крім США та Великобританії) існує англосаксонська модель місцевого самоврядування?
15. На яких фундаментальних характеристиках базується континентальна модель управління на місцях?
16. Які риси характерні для сучасної континентальної моделі місцевого самоврядування?
17. Назвіть різновиди континентальної моделі місцевого самоврядування.
18. Визначте особливості змішаної моделі місцевого самоврядування.
19. Які існують види змішаної моделі управління на місцях?
20. Дайте загальну характеристику іберійської моделі місцевого самоврядування.
21. Якими особливостями характеризується радянська модель місцевого самоврядування?
22. Крім основних моделей управління на місцях, які існують види організації правових форм місцевого самоврядування?
23. Визначте особливості розвитку інституту місцевого самоврядування після отримання незалежності та при розбудові сучасної системи місцевого самоврядування в Україні. Охарактеризуйте основні етапи.
24. Які спільні та відмінні риси мають державна влада та місцеве самоврядування?
25. У чому полягає особлива природа місцевого самоврядування?
26. Які види органів охоплює поняття «місцеве самоврядування»?
27. Визначте функції, що виконує місцевий представницький орган.
28. Які функції виконує місцевий виконавчий орган?

29. Назвіть фундаментальні принципи місцевого самоврядування, що викладені в Європейській Хартії місцевого самоврядування.
30. На яких принципах здійснюється місцеве самоврядування в Україні? Охарактеризуйте їх.
31. Чим зумовлена складність реалізації Європейської Хартії місцевого самоврядування в Україні?
32. Яке значення мав Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» (8 червня 1995 р.) в історії становлення місцевого самоврядування в Україні?
33. У яких законодавчих актах України закріплені основні положення щодо діяльності органів місцевого самоврядування?
34. Визначте основні проблемні сторони Закону «Про місцеве самоврядування в Україні».
35. Які основні положення містяться в другому розділі Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»?
36. Яка структура Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?
37. У чому полягає матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування?
38. Які гарантії місцевого самоврядування ви знаєте?
39. На яких принципах здійснюється місцеве самоврядування в Україні?
40. Що включає в себе система місцевого самоврядування?
41. Які існують рівні нормативно-правового регулювання місцевого самоврядування?
42. Що являє собою система місцевого самоврядування?
43. Які елементи системи місцевого самоврядування ви знаєте?
44. У чому полягає правосуб'єктність територіальної громади?
45. Із яких рівнів складається система представницьких органів місцевого самоврядування?
46. У чому полягає особливість діяльності органів самоорганізації населення?
47. Які форми самоорганізації населення ви знаєте?
48. У чому полягає особливість діяльності виконавчих органів місцевого самоврядування?
49. Які існують асоціації чи інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування в Україні?
50. Якими законодавчими актами регулюється здійснення місцевого самоврядування в містах Київ та Севастополь?

Література до теми:

1. В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький Муніципальне право України//Підручник, стереотипне видання. К.: Юрінком Інтер, 2001 рік;

2. В.В. Кравченко, М.В. Пітцик. Муніципальне право України// Навчальний посібник, Київ, Атіка, 2003 рік.
3. О.В. Батанов Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: «Одіссей», 2008. – 528 с. серія: «Інноваційні освітні технології у муніципальному праві»;
4. Погорілко В.Ф., Баймуратов М.О., Бальций Ю.Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник. (За ред. Баймуратова М. О. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 716 с.
5. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво „Юридична думка”», 2010. – 656 с.
6. Любченко П.М. Муніципальне право України. Навч. посіб. - Харків: Видавництво "ФІНН", 2012. - 496 с.
7. В.А. Овчаренко. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: монографія/Київ.: Логос, 2014. – 911с.
8. Лелеченко А.П., Васильєва О.І., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.
9. Місцеве самоврядування в Україні, 2018, USAID, Асоціація міст України / URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stan2018print_0.pdf
10. Я.А. Сарнецька Місцеве самоврядування: еволюція сутності та статусу. Економіка та держава №8, 2019 / URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/18.pdf

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. "Право", 2003,К., Видавничий дім „ІнЮре”,2003,с.808;
5. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року №280/97ВР.
- 6 Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III.
7. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
8. Про столицю України – місто – герой Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
9. Про статус депутатів місцевих рад// Закон України від 11 липня 2002 року.
10. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим// Закон України від 22грудня 2006 року.

11. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим// Закон України від 10 лютого 1998 року .
12. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
13. Про співробітництво територіальних громад//Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII.
14. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
15. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
16. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
17. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР
18. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Проблеми, які потребують розв'язання. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України №333-Р від 01 квітня 2014 року.

ТЕМА 2. ФОРМИ УЧАСТІ НАСЕЛЕННЯ У ЗДІЙСНЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Питання для самоперевірки:

1. Дайте загальну характеристику форм безпосередньої участі населення у місцевому самоврядуванні.
2. Що таке місцевий референдум як форма народовладдя та безпосередньої участі населення у здійсненні місцевого самоврядування.
3. Яким чином здійснюється правове регулювання референдних відносин у місцевому самоврядуванні?
4. Що таке загальні збори громадян за місцем проживання як форма участі населення у вирішенні питань місцевого значення?
5. Що таке місцева ініціатива як форма участі населення у вирішенні питань місцевого значення.
6. Що таке громадські слухання як форма участі населення у вирішенні питань місцевого значення.

Література до теми:

1. О.В.Батанов. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні, монографія, Київ, 2001 рік.
2. В.В.Кравченко, М.В.Пітцик. Муніципальне право України// Навчальний посібник, Київ, Атіка, 2003 рік.

3. О.В.Батанов. Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: «Одіссей», 2008. – 528с. серія: «Інноваційні освітні технології у муніципальному праві»;
4. Погорілко В. Ф. , Баймуратов М. О., Бальций Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник. (За ред. Баймуратова М. О. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 716 с.
5. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики.Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво „Юридична думка”», 2010. – 656 с. – тв.
6. Любченко П.М. Муніципальне право України. Навч. посіб. - Харків: Видавництво "ФІНН", 2012. - 496 с.
7. В.А. Овчаренко. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: монографія/Київ.:Логос, 2014. – 911с.
8. Сербан Ф. І. Федералізація чи децентралізація. Виклики часу / Ф.І. Сербан // Юридична наука. – 2015. - №1. - С. 7-14.
9. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С.Г. Серьогіна та ін. – Харків : Право, 2018. – Вип. 35. – 314 с.
10. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи [Текст]: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (15 березня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. П. Гураля, проф. О. Сушинського. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. — 148 с.

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. "Право", 2003,К., Видавничий дім „ІнЮре", 2003, с.808;
4. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року №280/97ВР.
5. Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III.
6. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
7. Про столицю України – місто – герой Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
8. Про статус депутатів місцевих рад// Закон України від 11 липня 2002 року.
9. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим// Закон України від 22грудня 2006 року.

10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим// Закон України від 10 лютого 1998 року .
11. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
Про всеукраїнські та місцеві референдуми //Закон України від 3 липня 1991 року №1286-XII.
12. Про співробітництво територіальних громад//Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
14. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
15. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
16. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР
17. Концепція Адміністративної реформи в Україні //Затверджено Указом Президента України від 22 липня 2001 року №810/98.
18. Про концепцію державної регіональної політики //Указ Президента України від 25 травня 2001 року №341/2001
19. Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні // Указ Президента України від 30 серпня 2001 року №749/2001.
20. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Проблеми, які потребують розв'язання. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України №333-Р від 01 квітня 2014 року.

ТЕМА 3. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання для самоперевірки:

1. Що становить собою муніципальне виборче право?
2. Які виборчі системи застосовуються при проведенні місцевих виборів?
3. Принципи організації виборів в Україні.
4. Які існують основні посади в органах місцевого самоврядування?
5. Вибори посадових осіб місцевого самоврядування.
6. Хто може бути вибраним депутатом місцевої ради?
7. Яка категорія громадян України не може бути прийнята на службу в органи місцевого самоврядування?
8. Порядок формування місцевих рад.
9. Що означає поняття «загальний склад ради»?
10. Що означає поняття «правомірний склад ради»?

11. Порядок формування районної і обласної рад.
12. Формування виконавчих органів місцевого самоврядування.
13. У якому випадку міська рада може формувати територіальні виконавчі органи?
14. Чи в усіх сільських радах має створюватися виконавчий комітет?

Література до теми:

1. В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький Муніципальне право України//Підручник, стереотипне видання. К.: Юрінком Інтер, 2001 рік;
2. В.В. Кравченко, М.В. Пітцик. Муніципальне право України// Навчальний посібник, Київ, Атіка, 2003 рік.
3. О.В. Батанов. Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: «Одіссей», 2008. – 528с. серія: «Інноваційні освітні технології у муніципальному праві»;
4. Погорілко В. Ф., Баймуратов М. О., Бальций Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник. \За ред. Баймуратова М. О. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 716 с.
5. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво „Юридична думка”», 2010. – 656 с.
6. Любченко П.М. Муніципальне право України. Навч. посіб. - Харків: Видавництво "ФІНН", 2012. - 496 с.
7. В.А.Овчаренко. Місьцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: монографія/Київ.: Логос, 2014. – 911с.
8. Державне будівництво та місьцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Сergyоїна та ін. – Х. : Право, 2015. – Вип. 30. – 188 с.
9. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні: збірник тез VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2018 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. – 167 с.
10. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третньої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). – К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 - 228 с.

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.

3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. "Право", 2003, К., Видавничий дім „ІнЮре", 2003, с.808;
4. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року №280/97ВР.
5. Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III.
6. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
7. Про столицю України – місто – герой Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
8. Про статус депутатів місцевих рад// Закон України від 11 липня 2002 року.
9. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим// Закон України від 22 грудня 2006 року.
10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим// Закон України від 10 лютого 1998 року .
11. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
12. Про співробітництво територіальних громад//Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
14. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
15. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
16. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР
17. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Проблеми, які потребують розв'язання. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України №333-Р від 01 квітня 2014 року.

ТЕМА 4. ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання для самоперевірки:

1. Що означає поняття «повноваження місцевого самоврядування»?
2. Що розуміється під поняттям «виняткова компетенція сільських, селищних та міських рад»?
3. Яка існує відмінність між делегованими та власними повноваженнями?

4. На які групи поділяються повноваження сільського, селищного та міського голови?
5. Визначте правовий статус голів районної, обласної, районної у місті ради та проаналізуйте його особливості.
6. Визначте особливості правового статусу голів міст Києва і Севастополя.

Література до теми:

1. О.В.Батанов. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні, монографія, Київ, 2001 рік
2. О.В.Батанов. Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: «Одіссей», 2008. – 528с. серія: «Інноваційні освітні технології у муніципальному праві»;
3. Погорілко В. Ф. , Баймуратов М. О., Бальций Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник. \За ред. Баймуратова М. О. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 716 с.
4. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво „Юридична думка”», 2010. – 656 с.
5. Любченко П.М. Муніципальне право України. Навч. посіб. - Харків: Видавництво "ФІНН", 2012. - 496 с.
6. В.А.Овчаренко. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: монографія/Київ.:Логос, 2014. – 911с.
7. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С 14–17.
8. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.
9. Місцеве самоврядування в Україні, 2018, USAID, Асоціація міст України / URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stan2018print_0.pdf
10. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: 2019. – 115 с.

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. "Право", 2003,К., Видавничий дім „ІнЮре”,2003,с.808;
4. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року

№280/97ВР.

5. Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III.
6. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
7. Про столицю України – місто – герої Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
8. Про статус депутатів місцевих рад// Закон України від 11 липня 2002 року.
9. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим// Закон України від 22 грудня 2006 року.
10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим// Закон України від 10 лютого 1998 року .
11. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
12. Про співробітництво територіальних громад//Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
14. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
15. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
16. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР
17. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Проблеми, які потребують розв'язання. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України №333-Р від 01 квітня 2014 року.

ТЕМА 5. МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання для самоперевірки:

1. Поняття матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування в Україні.
2. Загальна характеристика матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування.
3. Комунальна власність як основний елемент матеріальної основи місцевого самоврядування.
4. Фінансове забезпечення розвитку територіальної громади.
5. Місцевий бюджет як основний елемент фінансової основи місцевого самоврядування.

6. Який порядок затвердження місцевих бюджетів?
7. Які документи і яким органом місцевого самоврядування додаються до проекту рішення про місцевий бюджет?
8. Який встановлений державою порядок виконання місцевого бюджету?
9. Визначте особливості складання і виконання районних і обласних бюджетів.

Література до теми:

1. А.М. Колодій, А.Ю. Олійник Державне будівництво і місцеве самоврядування, навчальний посібник, Київ, Юрінком Інтер 2001 рік.
2. Територіальна організація влади в Україні (статус і повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) //Довідник За загальною редакцією А.П. Зайця, Київ, Видавничий Дім "Ін Юре", 2002 рік.
3. В.В. Кравченко, М.В. Пітцик. Муніципальне право України// Навчальний посібник, Київ, Атіка, 2003 рік.
4. О.В. Батанов. Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: „Одіссей”, 2008. – 528с. серія: „Інноваційні освітні технології у муніципальному праві”;
5. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. / Н. В. Камінська ; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : КНТ, 2010. – 229 с.
6. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирєв, В. О. Величко та ін. ; за ред. С. Г. Серьогіної. — 2-ге вид. переробл. та доповн. — Х. : Право, 2011. — 360 с.
7. Кашецька О. С. Місцевий бюджет як основа місцевого самоврядування / О. С. Кашецька, С. С. Поліщук // Наукові дослідження молоді : IV звітна наук.-практ. конф. студ., асп. та викл. : зб. тез / [Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна" ; редкол.: О. Г. Мурашин, М. В. Мальчик, А. А. Попов та ін.]. – К. ; Дубно, 2012. – С. 116–119.
8. Дубровін С. Реформа місцевого самоврядування - невід'ємна складова модернізації України / С. Дубровін // Віче. – 2013. – № 17. – С. 54.
9. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. –128 с.
10. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні: збірник тез VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2018 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. – 167 с.

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. "Право", 2003, К., Видавничий дім „ІнЮре”, 2003, с. 808;
4. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року №280/97ВР.
5. Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III.
6. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
7. Про столицю України – місто – герой Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
8. Про статус депутатів місцевих рад// Закон України від 11 липня 2002 року.
9. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим// Закон України від 22 грудня 2006 року.
10. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим// Закон України від 10 лютого 1998 року .
11. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
12. Про співробітництво територіальних громад//Закон України від 17 червня 2014 року № 1508-VII.
13. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
14. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
15. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
16. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР
17. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Проблеми, які потребують розв'язання. Схвалено розпорядженням Кабінетом Міністрів України №333-Р від 01 квітня 2014 року.

ТЕМА 6. ГАРАНТІЇ УЧАСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ЗДІЙСНЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Питання для самоперевірки:

1. Гарантії місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб.
2. Підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам.
3. Обов'язковість актів і законних вимог органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
5. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальними громадами.
6. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою.
7. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами.
8. Дostroкове припинення повноважень ради.
9. Дostroкове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови.
10. Дostroкове припинення повноважень старости.
11. Дostroкове припинення повноважень органів самоорганізації населення.

Література до теми:

1. Орзих М. Ф., Баймуратов М. А. Международные стандарты местного самоуправления. О., 1996;
2. Баймуратов М. А. Восприятие Украиной международных стандартов местного самоуправления. В кн.: Идеология державотворення в Україні: Історія і сучасність. К 1997.
3. О.В.Батанов. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні, монографія, Київ, 2001 рік
4. Територіальна організація влади в Україні (статус і повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) //Довідник За загальною редакцією А.П.Зайця, Київ, Видавничий Дім “Ін Юре”, 2002 рік.
5. В.В.Кравченко, М.В.Пітцик. Муніципальне право України// Навчальний посібник, Київ, Атіка, 2003 рік.
6. О.В. Батанов. Муніципальне право України//Підручник. Відповідальний редактор М.О. Баймуратов – Х.: „Одіссей”, 2008. – 528с. серія: „Інноваційні освітні технології у муніципальному праві”;

7. Погорілко В. Ф. , Баймуратов М. О., Бальций Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України: Підручник. \За ред. Баймуратова М. О. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 716 с.
8. Козирев П. Місцеве самоврядування - найбільший здобуток незалежності України / П. Козирев // Віче. – 2011. – № 23. – С. 11.
9. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи [Текст]: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (15 березня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. П. Гураля, проф. О. Сушинського. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. — 148 с.

Нормативно-правові акти до теми:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Акт проголошення незалежності України прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 року.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Конституція України. Науково-практичний коментар. Х. ”Право”, 2003,К., Видавничий дім „ІнЮре”, 2003, с.808;
4. Європейська хартія місцевого самоврядування //Ратифікована Законом України від 15 липня 1997 року №452/97-ВР.
5. Бюджетний кодекс України //Закон України від 08 липня 2010 року №2456-VI.
6. Податковий кодекс України//Закон України 2 грудня 2010 року№ 2755-VI.
7. Цивільний кодекс України//Закон України від 16 січня 2003 № 435-IV;
8. Господарський кодекс України//Закон України від 16 січня 2003 року №436-IV;
9. Земельний кодекс України//Закон України від від 25.10.2001 № 2768-III.
10. Про місцеві державні адміністрації //Закон України від 9 квітня 1999 року №586-XIV
11. Про місцеве самоврядування //Закон України від 21 травня 1997 року №280/97ВР
12. Про органи самоорганізації населення //Закон України від 11 липня 2001 року №2625-III
13. Конституція Автономної Республіки Крим //Затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року.
14. Про столицю України – місто-герой Київ //Закон України від 15 січня 1999 року №401-XIV.
15. Про місцеві вибори //Закон України від 14 липня 2015 року № 595-VIII.
16. Про статус депутатів місцевих рад депутатів //Закон України від 11 липня 2002 року №93-IV.

Тести для перевірки знань законодавства України про місцеве самоврядування

1. Місцеве самоврядування є право:

- а) територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції України і законів України;
- б) органів самоорганізації населення вирішувати питання місцевого значення;
- в) місцевих рад вирішувати питання органів виконавчої влади на відповідній території.

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою:

- а) безпосередньо;
- б) через органи місцевого самоврядування;
- в) через місцеві державні адміністрації.

3. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування є:

- а) територіальна громада села;
- б) територіальна громада селища;
- в) територіальна громада села, селища, міста.

4. Предметом місцевого референдуму може бути:

- а) будь-яке питання, віднесене Конституцією України до відання місцевого самоврядування;
- б) будь-яке питання, віднесене Конституцією України до відання місцевого самоврядування, органів державної влади;
- в) будь-яке питання, віднесене Конституцією України, Законом України „Про місцеве самоврядування України” та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

5. Громадські слухання проводяться:

- а) не рідше одного разу на рік;
- б) не рідше одного разу на два роки;
- в) не рідше одного разу на півроку.

6. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються:

- а) на засадах їх підконтрольності в межах повноважень, наданих органам самоврядування законом України „Про місцеве самоврядування в Україні”;
- б) на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності в межах повноважень, наданих органами самоврядування законом України „Про місцеве самоврядування в Україні”;

в) на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності в межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом „Про місцеве самоврядування в Україні”.

7. До власних (самоврядних) повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо управління комунальною власністю, зокрема, належать:

- а) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;
- б) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;
- в) погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.

8. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним:

- а) перед територіальною громадою і перед відповідною радою;
- б) перед територіальною громадою, відповідальним - перед відповідною радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади;
- в) перед територіальною громадою, відповідною радою, відповідним органом виконавчої влади.

9. Сільський, селищний, міський голова звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами:

- а) не рідше одного разу на рік;
- б) не рідше одного разу на 2 роки;
- в) не рідше одного разу на півроку.

10. Сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін:

- а) на вимогу не менше двох третин депутатів відповідної ради;
- б) на вимогу не менше половини депутатів відповідної ради;
- в) на вимогу більшості депутатів відповідної ради.

11. Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь:

- а) не менше половини депутатів від загального складу ради;
- б) більше половини депутатів від загального складу ради;
- в) не менше двох третин депутатів від загального складу ради.

12. Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються:

- а) сесію ради;
- б) відповідною комісією;
- в) головою відповідної комісії.

13. Рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані:

- а) відповідним головою;
- б) відповідною радою;
- в) відповідним головою або радою.

14. Повноваження депутата місцевої ради починаються:

- а) з дня відкриття першої сесії відповідної ради;
- б) з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради;
- в) з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією.

15. Питання про дотермінове припинення повноважень селищної ради, за рішенням місцевого референдуму, може бути порушене:

- а) селищним головою одноособово;
- б) головою обласної ради;
- в) виконкомом селищної ради.

16. Регламент міської ради затверджується не пізніше, ніж на:

- а) першій сесії;
- б) другій сесії;
- в) третій сесії.

17. Рішення про скликання сесії районної ради доводиться до відома депутатів і населення не пізніше, ніж за:

- а) 10 днів до сесії;
- б) 15 днів до сесії;
- в) 20 днів до сесії.

18. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначається:

- а) виконавчим комітетом;
- б) відповідною радою;
- в) відповідним головою.

19. Рада вважається правомочною за умови обрання:

- а) 1/3 депутатів від загального складу ради;
- б) 2/3 депутатів від загального складу ради;
- в) більшості депутатів від загального складу ради.

20. Положення про постійні комісії ради затверджуються не пізніше, як на:

- а) першій сесії;
- б) другій сесії;
- в) третій сесії.

21. Засідання виконавчого комітету вважаються правомочними, якщо в них беруть участь:

- а) 1/3 від загального складу виконкому;
- б) 1/2 від загального складу виконкому;
- в) більше 1/2 від загального складу виконкому.

22. Сесія ради скликається не менше одного разу на:

- а) рік;
- б) місяць;
- в) квартал.

23. Засідання виконавчого комітету скликаються не менше одного разу на:

- а) 1 місяць;
- б) 3 місяці;
- в) 6 місяців.

24. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність:

- а) перед державою;
- б) перед територіальною громадою і державою;
- в) перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами.

25. Служба в органах місцевого самоврядування - це:

- а) професійна діяльність громадян, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальної громади права на місцеве самоврядування;
- б) професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальної громади права на місцеве самоврядування та окремих повноважень виконавчої влади, наданих законом;
- в) професійна діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування.

Рекомендована література до курсу:

1. Біленчук П. Д. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, В. В. Кравченко, М. В. Підмогильний ; Європ. ун-т упр., безпеки та інформ.-правових технологій. Т-во науковців по сприянню муніципальній реформі. Юрблагодійконсалтинг. – К. : Атіка, 2000. – 303 с.
2. Муніципальне право України : підручник / за ред. В. Ф.Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352с.
3. Литвиненко І. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 1. - С. 43-49. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf
4. Журавський В. С. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Журавський, В. О. Серьогін, О. Н. Ярмиш. – К. : Ін Юре, 2004. – 672 с.
5. Іванова Т. В. Організація місцевого самоврядування в Україні : навч. посіб. / Т. В. Іванова ; М-во освіти і науки України. – К. : Професіонал, 2005. – 111 с.
6. Прієшкіна О. В. Місцеве самоврядування в Україні: правове регулювання безпосередньої демократії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Прієшкіна. – К. : Кондор, 2008. – 332 с. – (Юридична книга).
7. Сухорукова А. Шляхи вдосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних організацій / А. Сухорукова // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Вип. 14. – С.341–346.
8. Пухтинський М. Реформа місцевого самоврядування - це концепція плюс політична воля / М. Пухтинський // Віче. – 2008. – №13-14. – С.3
9. Бережницький Я. В. Правові проблеми служби в органах місцевого самоврядування / Я. В. Бережницький // Науковий вісник Академії муніципального управління. - 2009. - Вип. 2. - С. 45-49.
10. Реформування місцевого самоврядування в Україні: механізми забезпечення : монографія / Нац. Академія держ. управління при Президентові України, Ін-т проблем держ. управління та місцевого самоврядування, ЛРГО "Агенство муніципального розвитку". – Полтава : АСМІ, 2009. – 72 с.
11. Тужик В. Місцеве самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти/В.Тужик//Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - №5. – С.66-71.

12. Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів / О. Лисенко // *Право України*. – 2009. – №4. – С.132–139.
13. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. / Н. В. Камінська ; Київ. ун-т туризму, економіки і права. – К. : КНТ, 2010. – 229 с.
14. Байрак С. О. Місцеве самоврядування як інститут демократичної держави / С. О. Байрак // *Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки*. Серія : Міжнародні відносини. – 2010. – № 26. – С. 83–87
15. Бальцій Ю. Проблемні питання визначення системи місцевого самоврядування / Ю. Бальцій // *Юридичний вісник*. — 2010. — № 3. С. 23.
16. Носова В. М. Проблема становлення і розвитку муніципального процесу в Україні / В. М. Носова // *Держава і право : збірник наукових праць / Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України*. – К., 2010. – Вип. 48 : Юридичні і політичні науки. – С. 204–211.
17. Перебийніс К. В. Адміністративна реформа - шлях до вдосконалення державного управління та місцевого самоврядування / К. В. Перебийніс // *Полтавський регіон: на пульсі держави*. – 2010. – № 2. – С. 8–12
18. Скрипнюк О. Теоретичні засади реформування системи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі / О. Скрипник // *Юридична Україна*. — 2010. — № 1. — С.10-15
19. Кириченко Ю. Система місцевого самоврядування України: теоретичне визначення поняття та основних елементів / Ю. Кириченко // *Наше право*. — 2010. — № 2 ч. 2. — с. 33
20. Хуснутдінов О. Місцеве самоврядування : історія та сучасність / О. Хуснутдінов // *Зовнішні справи*. – 2010. – № 3-4. – С. 12–15. – № 5-6. - С. 32-36
21. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні. Навч. посіб. / За заг. ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: Вид-во НАДУ, 2010. – 211 с.
22. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / І. І. Бодрова, С. В. Болдирев, В. О. Величко та ін. ; за ред. С. Г. Серьогіної. — 2-ге вид. переробл. та доповн. — Х. : Право, 2011. — 360 с.
23. Козирев П. Місцеве самоврядування - найбільший здобуток незалежності України / П. Козирев // *Віче*. – 2011. – № 23. – С. 11.
24. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму / О. Бориславська // *Вісник Львівського університету*. – 2011. – Випуск 52. – С. 26–27.
25. Бондарук Т. Місцеве самоврядування і місцеві фінанси в умовах

адміністративного реформування / Т. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 5. — С. 164

26. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика: посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. — Одеса, 2011. — 536 с.

27. Гончаренко І.В. Розвиток місцевого самоврядування як передумова організації активної територіально громади/І.В.Гончаренко// ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НУК. — 2011. —№ 6. — С.126.

28. Кашецька О. С. Місцевий бюджет як основа місцевого самоврядування / О. С. Кашецька, С. С. Поліщук // Наукові дослідження молоді : IV звітна наук.-практ. конф. студ., асп. та викл. : зб. тез / [Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна"; редкол.: О. Г. Мурашин, М. В. Мальчик, А. А. Попов та ін.]. — К. ; Дубно, 2012. — С. 116–119.

29. Коломоєць Т. Органи місцевого самоврядування як особливий різновид колективних суб'єктів адміністративного права / Т. Коломоєць, П. Лютиков // Право України. — 2012. — № 6. — С. 209–218.

30. Козлова Л. В. Місцеве самоврядування як фактор соціально-економічного розвитку регіону / Л. В. Козлова // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 8. — С. 231–237.

31. Голосніченко І. П. Розвиток місцевого самоврядування та його роль в управлінні комунальною власністю / І. П. Голосніченко, Д.І. Голосніченко, Р. О. Денчук // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право / НТУУ "КПІ", Ф-т соціології і права. — К., 2012. — №1 (13). — С. 128–134.

32. Ворона П. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія / П. Ворона ; Вищий навч. закл. Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". — Полтава : ПУЕТ, 2012. — 342 с.

33. Дубровін С. Реформа місцевого самоврядування - невід'ємна складова модернізації України / С. Дубровін // Віче. — 2013. — № 17. — С. 54.

34. Ворона П. В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня дра наук з держ. упр.: спец. 25.00.04 "Місцеве самоврядування" / Петро Васильович Ворона; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2013. — 36 с.

35. Корнієнко М. Місцеве самоврядування: системний аналіз / М. Корнієнко // Право України. — 2013. — № 3-4. — С. 348–355.

36. Євтушенко О. Н. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика

становлення : [навчальний посібник] / О. Н. Євтушенко, Т. В. Лушагіна. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. – 316 с.

37. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. –128 с.

38. Малієнко О. Місцеве самоврядування: від слів до реформ / О. Малієнко // Віче. – 2014. – № 11. – С. 26–27.

39. Репін І. І. Перспективи розвитку системи надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування / І. І. Репін, І. В. Молчанова, Я. В. Храпунова // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наукових праць. - 2014/2. - № 11.. - С. 221-226

40. Камінська Н. В., Бойко Г. В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.73-83.

41. Сидорчук М. Децентралізація влади: чого очікувати вищій освіті?/ М. Сидорчук // Освіта. – 2014.- №24/25. - С. 6-7.

42. Вишневський С. Ф. Деякі проблеми теорії функцій органів самоорганізації населення / С. Ф. Вишневський // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 65 : Юридичні і політичні науки. – С. 92–100.

43. Кубай Тарас Євгенович. Актуальні проблеми становлення системи місцевого самоврядування в Україні/Т.Є.Кубай//Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – №2. – С.7

44. Борденюк В. І. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування держави і громадського суспільства в Україні // Право України. – 2014. – № 12. – С. 9.

45. Андрієвський Т. Децентралізація – запорука процвітання / Т. Андрієвський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. № 36.

46. Матвієнко А. С. Правове регулювання реформування територіальної влади в Україні на сучасному етапі / А. С. Матвієнко // Держава і право: зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 65 : Юридичні і політичні науки. – С. 314–321.

47. Покатаєв П.С. Організаційно-економічні аспекти сучасного стану місцевого самоврядування в Україні / П.С. Покатаєв, Ю.П. Козаченко // Інвестиції: практика і досвід. – 2014.- №11. – С. 116-120.

48. Селіванов А. Децентралізація державного управління має за мету інтереси

- народу / А. Селіванов // *Голос України*. – 2014. – 17 черв.- С.6
49. Сербан Ф. І. Федералізація чи децентралізація. Виклики часу / Ф.І. Сербан // *Юридична наука*. – 2015. - №1. - С. 7-14.
50. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Сербогіна та ін. – Х. : Право, 2015. – Вип. 30. – 188 с.
51. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // *Віче*. – 2015. – № 12. – С 14–17.
52. Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти / О. Батанов // *Віче*. – 2015. – № 12. – С. 18–22.
53. Хорт І. Методологічні проблеми дослідження функцій місцевого самоврядування / І. Хорт // *Віче*. – 2015. – № 12. – С. 27
54. Тимовесєв С. П. Перспективні напрями використання закордонного досвіду розбудови місцевого самоврядування в Україні / С. П. Тимовесєв// *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – №7. – С.120-123.
55. Бородін Є. І., Тарасенко Т. М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні // *Аспекти публічного управління*. – 2015. №4. – С. 55-61.
56. Власюк О.С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні / О.С. Власюк // *Регіональна економіка*. - 2015. - №1. - С. 5-18.
57. Сербогін С.М. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні / С.М. Сербогін, Н.Т. Гончарук // *Аспекти публічного управління*. - 2015. - №4. - С. 111-120.
58. Кресіна І. Перспективи децентралізації влади у контексті регіональної політики України. Чи йдемо в Європу?/ І. Кресіна, О. Стойко // *Публічне право*. - 2015. - №2. - С. 12-17.
59. Кулинич П. Право сільської громади на землю в контексті адміністративно-територіальної реформи / П. Кулинич // *Віче*. – 2015. – № 14. – С. 11–15.
60. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. / [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.
61. Місцеве самоврядування в Україні, 2018, USAID, Асоціація міст України / URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stan2018print_0.pdf
62. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / редкол.: С. Г. Сербогіна та ін. – Харків : Право, 2018. – Вип. 35. – 314 с.
63. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні: збірник тез VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7

грудня 2018 року). – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. – 167 с.

64. Я.А. Сарнецька Місцеве самоврядування: еволюція сутності та статусу. Економіка та держава №8, 2019 / URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/18.pdf

65. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи [Текст]: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (15 березня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. П. Гураля, проф. О. Сушинського. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. — 148 с.

66. Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Третьої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2019 р.). – К.: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2019 - 228 с.

67. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. – К.: 2019. – 115 с.

Основні нормативно-правові акти до курсу:

1. Конституція України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
3. Про державну службу //Закон України від 16 грудня 1993 року №3723-ХІІ.
4. Про службу в органах місцевого самоврядування //Закон України від 7 червня 2001 року №2493-ІІІ.
5. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації// Закон України від 23 вересня 1997 року №539/97-ВР.
6. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону// Закон України від 22 червня 2000 року N 1835-ІІІ.
7. Про прокуратуру// Закон України від 5 листопада 1991 року.
8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини//Закон України від 23 грудня 1997 року №776/97-ВР.
9. Про військовий обов'язок і військову службу// Закон України від 25 березня 1992 року №2232-ХІІ.
10. Про правовий режим надзвичайного стану//Закон України від 16 березня

2000 року №1550-III.

11. Про правовий режим воєнного стану //Закон України від 6 квітня 2000 року №1647-III.
12. Про приватизацію державного майна// Закон України від 4 березня 1992 року №2163-XII.
13. Про приватизацію державного житлового фонду// Закон України від 19 червня 1992 року №2482-XII.
14. Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності// Закон України від 3 березня 1998 року №147-ВР.
15. Про добровільне об'єднання територіальних громад//Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII.
16. Про військово-цивільні адміністрації.//Закон України від 3 лютого 2015 року № 141-VIII.
17. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей//Закон України від 16 вересня 2014 року № 1680-VII.
18. Бюджетний кодекс України //Закон України від 08 липня 2010 року №2456-VI.
19. Цивільний кодекс України//Закон України від 16 січня 2003 № 435-IV;
20. Господарський кодекс України//Закон України від 16 січня 2003 року №436-IV;
21. Земельний кодекс України//Закон України від від 25.10.2001 № 2768-III.
22. Податковий кодекс України//Закон України 2 грудня 2010 року № 2755-VI.
23. Закон України Про доступ до публічної інформації / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
24. Закон України Про звернення громадян / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
25. Закон України Про відкритість використання публічних коштів / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19>
26. Закон України Про регулювання містобудівної діяльності / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>
27. Закон України Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>
28. Закон України Про благоустрій населених пунктів / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>

Веб-ресурси до курсу:

1. Децентралізація в Україні: <https://decentralization.gov.ua/>
2. Офіційний веб-сайт Івано-Франківської міської ради: <https://www.mrada.if.ua/>